

УДК 94 (478)

Наталія Лубкович

**РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧА ТА ЖУРНАЛІСТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ
ЄВГЕНА ХРАПЛИВОГО У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1939–1945 РР.)**

У статті досліджено редакційно-видавничу та журналістську діяльність Є. Храпливого, присвячену сільськогосподарським проблемам Західної України в роки Другої світової війни.

Ключові слова: Є. Храпливий, українська преса, господарсько-економічний часопис, окупаційний режим, Друга світова війна.

Євген Храпливий – талановитий публіцист, видавець періодичних видань і науково-популярної літератури для селян. Серед багатьох талантів, які виявилися у Є. Храпливого, серед багатьох зацікавлень його життя – редакційно-видавнича справа і журналістика – були чи не найяскравішими.

На сьогодні залишається малодослідженою редакційно-видавнича та журналістська діяльність Є. Храпливого у роки Другої світової війни. Одним з перших про життєвий шлях, науковий доробок і громадську діяльність Є. Храпливого повідомив І. Витанович у монографії, присвяченій історії українського кооперативного руху [1, с. 406, 426–428, 484, 501]. У 1980 р. А. Качор написав окрему розвідку про Є. Храпливого «З приводу 30-ліття смерті передового українського економіста і дослідника сільського господарства» [2]. У зв'язку з відзначенням 100-ліття від дня народження Є. Храпливого у Львові в 1997 р. видано книгу: «Євген Храпливий: Добірка матеріалів» [3]. Особливу увагу привертає монографія С. Злупка «На чатах рідної землі: Євген Храпливий – учений, організатор, патріот» [4], у якій автор розкриває головні концептуальні засадничі складові діяльності Є. Храпливого упродовж 30-ліття, яке було найтісніше пов'язане із західноукраїнською дійсністю від Першої і – до кінця Другої світових воєн. А саме, як у складних політичних та економічних умовах того часу, Є. Храпливому вдавалося створити найвідоміші праці, які увійшли до скарбниці економічної думки України. Окремо про його редакційно-видавничу та журналістську діяльність мова не ведеться. Тому відчутною є потреба об'єктивного та науково виваженого дослідження редакційно-видавничої та журналістської діяльності Є. Храпливого у роки Другої світової війни, присвяченій сільському господарству краю, довести значення його праці у національно-культурному житті західноукраїнських земель.

Початок Другої світової війни докорінно змінив соціально-економічне, господарське й політичне становище Східної Галичини. Виконуючи рішення таємної угоди між Гітлером і Сталіним про розподіл сфер інтересів, на терени Східної Галичини вступила Червона армія. Натерпівшись від зрушень польських структур, українці радо зустрічали «братів зі Сходу», сподіваючись на їх захист, вірили пропагандистським промовам про єдину незалежну Україну [5, с. 36].

Однак недовго тривав стан ейфорії: незабаром розпочався тиск проти українських національно-культурних товариств, фахово-господарських інституцій, зокрема кооперативних установ, товариства «Сільський господар» тощо. Для цього новий уряд відшукував і користався різними формами. [5, с. 22].

Формально, причиною безпідставного звинувачення низки керівників товариства «Сільський господар», зокрема Є. Храпливого, як, зрештою, й керівників інших українських кооперативних установ, у «антинародній, антирадянській діяльності», називаючи їх «ворогами народу», стала стаття кореспондента з Москви, опублікована в газеті «Известия» [6, с. 3].

Відразу після надрукування статті, у грудні 1939 р., членів правління «Сільського господаря» викликали на допити в НКВС. Усвідомлюючи складність ситуації, чимало керівних працівників товариства, не очікуючи завершення «слідства», подалися в еміграцію, зокрема за Сян, на терени Генерального Губернаторства, до складу якого увійшли українські землі Холмщини й Підляшшя, Лемківщини й Посяння [7, с. 101].

Ці події змусили і Є. Храпливого змінити свою думку щодо нової влади. У січні 1940 р. з родиною він виїжджає до Любліна, де разом з колишніми кооперативними діячами та представниками УНДО включається у нове організоване громадське життя [8, с. 329]. Упродовж квітня 1940 р. – кінця липня 1941 р. керує, у погодженні з Ю. Павликовським, новоствореним відділом Ревізійного союзу українських кооператив у Любліні, що повинен був обслуговувати українські кооперативи в Холмщині та Підляшші. Водночас Є. Храпливий був залучений до роботи господарського відділу при Українському Центральному Комітеті в Кракові та співпрацював із «Сільським господарем», який відновив свою діяльність під проводом Л. Бачинського в Ярославі. У Любліні Є. Храпливий належав до «люблінських цесарів», так жартома професор В. Кубійович

називав групу кваліфікованих фахівців-емігрантів зс Східної Галичини, до якої крім Є. Храпливого зараховував М. Луцького, З. Пеленського, Ю. Шепаровича, В. Болюча [8, с. 329; 27, с. 33].

Редакційно-видавнича та журналістська діяльність Є. Храпливого у роки Другої світової війни, присвячена сільському господарству краю відновлюється з початком окупації України Німеччиною та її союзниками.

Свої статті Є. Храпливий друкував на сторінках української легальної преси, що виходила на західноукраїнських землях. Функціонування якої у Генеральній Губернії відбувалося за строго визначеною окупаційною владою документацією. 20 березня 1940 р. генерал-губернатор підписав наказ про підконтрольність роботи у сфері культури, зокрема і преси. Українські творчі сили мали бути обов'язково зареєстровані в пропагандистському відділі, що не лише давав дозвіл на працю, а й строго визначав особливості того чи іншого виду діяльності. Після 1 грудня 1940 р. заборонялося працювати у сфері культури без дозволу губернатора дистрикту. Згідно з «Розпорядком про видавання і продаж друкарських творів» (1942 р.) необхідно було отримати дозвіл на видання і розповсюдження періодичної продукції. Контроль за змістом преси здійснював уповноважений шефа преси у дистрикті «Галичина» Г. Леман, який керувався принципом максимального контролю видань, що в результаті призвело до закриття багатьох повітових часописів.

Обов'язковим джерелом інформації про політичні і військові події було німецьке державне інформаційне агентство «Телепрес», «централа» якого знаходилась у Кракові. Монопольне право на торгівлю періодичними виданнями належало фірмі «Атлас», центральний офіс якої знаходився у Варшаві, а представництва – у Кракові та Львові.

Незважаючи на несприятливі умови, редактори і журналісти зуміли запропонувати читацькій аудиторії не менше 113 багатотипних часописів, різних за проблемно-тематичним наповненням, періодичністю, цільовим і читацьким призначенням, що виконували не тільки інформаційну функцію, а й намагалися організувати й підтримувати читача в складних умовах того часу. Редакції цих видань зуміли створити не лише потужне інформаційне джерело для українців, а й формувати зміст з огляду на інші запити й потреби читачів.

Внаслідок потреби окупантів мати періодичні видання з систематичним оперативним матеріалом, урядовими розпорядженнями і повідомленнями, а також зусиль окупованих, скерованих на підтримку українського загалу, створено потужну систему періодики (особливо на початках Другої світової війни), основним завданням якої було не лише повідомляти, а й підтримувати читачів у досить складних і жорстких умовах воєнного лихоліття [9, с. 8–10].

Як надзвичайно чутливий і вразливий на усі актуальні прояви громадського життя, Є. Храпливий повністю віддавав себе журналістській праці і був постійним співробітником «Львівських вістей» (1941 р.), «Краківських вістей» (1942 р.), «Холмської землі» (1943 р.) [10, с. 4].

У пресі, з нагоди відновлення діяльності «Сільського господаря» (1941 р.), з'явилися статті Є. Храпливого, скеровані на єднання українського селянства навколо товариства та кооперації. «Воєнні часи, – заявляв Є. Храпливий, – вимагають від усіх громадян держави великих жертв. Найбільшу жертву приносять ті, які борються на фронті. Не таку велику жертву ... мусять принести і інші громадяни, що в час війни мають забезпечити прожиток краєві і армії... То ж до праці в Сільському господарі і в українській кооперації кличмо Вас, українські селяни-хлібороби, бо доля Ваша у Ваших руках: яку викуєте, таку будете мати!» [11, с. 42; 12, с. 43; 360, с. 18].

У 1941 р. світ побачила брошура Є. Храпливого «Українські селяни-агрономи йдуть до вас» [13]. У ній не містилося жодної критики щодо німецької господарської політики, а, навпаки – закликалося селян працювати ефективно, використовуючи новітні засоби агронауки, щоб спільно з німецьким народом працювати заради забезпечення добробуту німецької й української націй [13, с. 4]. Однак німецька влада конфіскувала брошуру.

За ініціативи Є. Храпливого ще у 1928 р. в світ вийшов календар «Сільський господар». Два перших випуски готував Є. Храпливий, як головний редактор, а у наступних він був співредактором та автором 59 статей. Календар став збірником сільськогосподарських статей, авторами яких були кваліфіковані й авторитетні спеціалісти (агрономи-практики), що працювали в краю й за кордоном, будуючи основи агрономічної науки. Також співпрацювали з календарем професори і доценти Української господарської академії та Українського технічного інституту, що надало йому наукового характеру. Виходив календар щорічно до 1944 р., ставши підручною книгою українського хлібороба [14, с. 43–45]. Є. Храпливий вважав, що «Зміст календаря повинен бути таким, щоби не тратив своєї вартості цілі роки, щоби він ще довго служив як джерело хліборобського знання» [15, с. 273].

Крім науково-популярних статей, у календарі «Сільський господар» містилися відомості про стан сільського господарства, аграрну політику, законодавство. Календар складався з загального відділу, господарської частини, різного та календаря на цілий рік [16, арк. 45]. Зрештою, календар «Сільський господар» – став підручником, що містив в собі багато цінних порад з усіх галузей

сільського господарства (управи ріллі та рослинництва, садівництва, луківництва, тваринництва, пасічництва, шовківництва, кооперації) [17, с. 5].

Майже після трирічної перерви з квітня 1942 р. було відновлено видання «Український пасічник». Він почав виходити як орган «Союзу пасічників» і «Сільського господаря», а Є. Храпливого обрали редактором [18, с. 277].

«Український пасічник» став об'єднаним центром для багатьох розпорешених пасічницьких господарств та пасічників. Редакція мала на меті згуртувати галицьких пасічників у міцну організацію, якою б сприяла розвиткові та культурі пасічницького господарства і надала незалежної форми українському пасічництву як у Галичині так і поза її межами [18, с. 278].

Статті Є. Храпливого друкувалися на сторінках економічної та універсальної преси. У журналі «Український хлібороб» (1942 р.) тематика матеріалів якого не обмежувалася суто хліборобською, а охоплювала й інші галузі сільського господарства, що не сприяло його політизованості. Є. Храпливий подав декілька публікацій, присвячених стану та перспективам розвитку села: «Що таке наша хліборобська справа і які завдання наших хліборобів» [19, с. 4–5], «Про завдання гуртків господинь при сільському товаристві «Сільський господар» [20, с. 25–26]. Також на сторінках часопису (ч. 1–4) було розміщено частинами книгу Є. Храпливого «Нова організація німецького села» [21] з метою пропаганди німецької організації села як взірця для наслідування.

Побудова нової Німеччини в усіх сферах життя держави та нації було прикладом початку нової епохи, нового суспільно-економічного і політичного ладу. Націонал-соціалізм не можна сприймати як зразок для інших держав, позаяк він пов'язаний з расовим, політичним, соціально-економічним менталітетом німецького народу, писав Є. Храпливий. Нова політика Німеччини потребує детального вивчення з метою почерпнути з неї основи для свого своєрідного соціально-економічного і політичного розвитку [22, с. 12].

Автор доводив, що націонал-соціалістичний світогляд «ставив село і селянство в основу життя і розвитку нації... На державному стані хліборобів лежить обов'язок виживлення решти нації, що не є хліборобами, отже передусім робітників та іншого міського населення, армії». Основним завданням села націонал-соціалізм вважав необхідність зпостановити нове, молоде і численне покоління, що своєю фізичною і розумовою силою, здоров'ям і життєрадістю має стати твердою основою не тільки нового хліборобства, але також усіх інших станів держави, а тим самим життєдайним джерелом цілої нації» [23, с. 358].

У часописі «Українська земля», що виходив упродовж 1942–1943 рр. й повністю контролювався окупаційною владою, розгорталася пропагандистська кампанія щодо обов'язковості праці для відновлення слави України як житниці Європи. Тому на сторінках часопису впродовж 1942 р. редакцією передруковувалося працю Є. Храпливого «Нова організація німецького села» [23, с. 358–359].

Статті Є. Храпливого друкувалися й у тижневику «Холмська земля», що виходив упродовж 1943–1944 рр., редактором якого був С. Баран. Публікації часопису носили різний характер – від воєнних – до політичних і господарських подій з інших українських земель і світу, дублювалися й матеріали з тижневика «Краківські вісті». Серед них «Господарство Холмщини і Підляшшя», «За розбудову холмської кооперації» [23, с. 504, 509].

Отже, Є. Храпливий – визначний громадський діяч, відомий дослідник соціально-економічних проблем сільського господарства. Професор, доктор економіки, організатор масової фахової аграрної підготовки та духовно-культурного виховання селян, зокрема, сільської молоді. Талановитий публіцист, редактор і видавець періодичної і науково-популярної літератури для селян. Незважаючи на складні умови життя, що склалися у результаті подій Другої світової війни та німецької окупації, продовжив працювати на благо українського народу. Його редакційно-видавнича, журналістська діяльність присвячена сільському господарству Східної Галичини стала науковою цінністю, що увійшла до скарбниці економічної думки та історії України.

Список використаних джерел

1. Витанович І. Історія українського кооперативного руху / І. Витанович. – Нью-Йорк: Товариство української кооперації, 1964. – 624 с.
2. Качор А. Євген Храпливий. З приводу 30-ліття смерти передового українського економіста і дослідника сільського господарства / А. Качор // Свобода. – Джерзі Сіті – Нью-Йорк, 1979. – Ч. 148–153. – 4 с.
3. Качор А. Євген Храпливий / А. Качор. – Вінніпег: УВАН, 1980. – 32 с.
4. Злупко С. На чатах рідної землі: Євген Храпливий – учений, організатор, патріот / С. Злупко. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 1999. – 283 с.
5. Яковенко Г. Західна Україна – карта в руках чужих держав (30–50-ті рр. XX ст.). / Г. Яковенко. – Торонто, 1974. – 98 с.
6. Стрелка переведена // Известия. – 10 декабря 1939. – С. 2.
7. Кубійович В. Мені 85 / В. Кубійович. – Париж-Мюнхен: Молоде життя, 1985. – 144 с.
8. Кубійович В. Українці в Генеральній губернії 1939–1941 рр. Історія Українського Центрального комітету / В. Кубійович. – Чикаго: вид. Микола Денисюк, 1975. – 664 с.
9. Курилишин К. М. Україномовна легальна періодика часів нацистської окупації (1939–1944): автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. істор. наук: 07.00.01 «Історія України» / Костянтин

Михайлович Курилишин. – Львів, 2008. – 17 с. 10. Кузеля З. Свята пам'ять Є. Храпливий / З. Кузеля // Свобода. – Парсиппани-Нью-Йорк, 1998. – Ч. 108. – С. 4. 11. Храпливий Є. Будуймо наше господарське життя / Є. Храпливий // Календар «Сільський господар» за рік 1941. – 1940. – С. 39–42. 12. Храпливий Є. Наші завдання в теперішній час / Є. Храпливий // Календар «Сільський господар» за 1942. – Краків, 1942. – С. 42–44. 13. Нові видання // Краківські вісті. – 24 серпня 1941. – С. 4. 14. Храпливий Є. Десятий календар «Сільського господаря» / Є. Храпливий // Календар «Сільський господар» за рік 1938. – 1937. – 232 с. 15. Ширіть масово календар «Сільський господар» на 1934 рік // Сільський господар. – 1933. – Ч. 18. – С. 273. 16. Центральний державний історичний архів України, м. Львів, ф. 302, оп. 1, спр. 563, 156 арк. 17. Короткі господарські новини // Діло. – 13 вересня 1934. – С. 5. 18. Періодика Західної України 20–30-х рр. ХХ ст.: Матеріали до бібліографії: в 5 т. / За ред. М. М. Романюка. – Львів, 2003. – Т. 5. – 388 с. 19. Храпливий Є. Про завдання гуртків господинь при сільському товаристві «Сільський господар» // Український хлібороб. – Рівне, 1942. – Ч. 1. – С. 25–26. 20. Храпливий Є. Нова організація німецького села / Є. Храпливий. – Львів: Українське видавництво, 1941. – 84 с. 21. Храпливий Є. Нова організація німецького села / Є. Храпливий // Український хлібороб. – Рівне, 1942. – Ч. 1. – С. 12–14. 22. Пізнаймо Батьківщину // Діло. – 31 січня 1937. – С. 10. 23. Курилишин К. Українська легальна преса періоду німецької окупації (1939–1944 рр.): Історико-бібліографічне дослідження: в 2 т. / К. Курилишин – Львів, 2007. – Т. 2: Н–Я. – 592 с.

Наталія Лубкович

**РЕДАКЦИОННО-ИЗДАТЕЛЬСКАЯ И ЖУРНАЛИСТСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ
ЕВГЕНИЯ ХРАПЛИВОГО В ГОДЫ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ (1939–1945 ГГ.)**

В статье проведено исследование редакционно-издательской и журналистской деятельности Е. Храпльового, посвященной сельскохозяйственным проблемам Западной Украине в годы Второй мировой войны.

Ключевые слова: Е. Храпльовый, украинская пресса, хозяйственно-экономический журнал, оккупационный режим, Вторая мировая война.

Natalia Lubkovych

**EDITORIAL-PUBLISHING AND JOURNALISM EUGENE KHRAPLYVY
ACTIVITIES DURING THE SECOND WORLD WAR (1939–1945)**

In the article the editorial and publishing and journalistic activity E. Khraplyvyj dedicated to agricultural issues in Western Ukraine during the Second World War.

Key words: E. Khraplyvyj, Ukrainian media, business and economic magazine, occupation regime, the Second World War.